

Kitap Değerlendirmesi: Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları

Fatih Altuğ^{1*}

¹Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Giresun.

John PERKINS (2015), *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* (Yirmi ikinci basım), (Çev. Murat Kayı), April Yayıncılık, İstanbul. (ISBN: 978-975-6006-03-0, 319 sayfa)

John Perkins'in ekonomik tetikçi olarak itiraflarını² içeren bu kitap daha sonra 4 kitaplık bir seriye dönüşen itiraf ve tespitlerin ilkidir. Bu itiraf ve tespitler 1950'li yıllardan itibaren küresel ekonominin ve politikanın işleyişini göstermesi bakımından önemli deliller sunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen yeni sömürge kurumlarının temelleri esasında 20. yüzyılın başlarında, sömürgecilikte deneyimli olan İspanya ve İngiltere tarafından atılmıştır. Her iki sömürgeci devlet sömürdükleri ülkeleri kendilerine daha bağımlı hale getirmek için uzun vadeli borçlandırma yoluna gitmişlerdir (Sönmez, 1998). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik ve politik dengelerin değişmesi ve ABD'nin yeni güç odağı olarak ortaya çıkması küresel ekonomik sistemin yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmiştir. İşte bu yeniden yapılanma döneminde ABD ve onun öncülüğündeki gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler modern sömürge kurumlarını tesis etmişler ve tesis ederken de sömürgecilik tarihlerindeki uygulamaları örnek almışlardır.

Kitap içerden bir sesin ABD'nin küresel imparatorluğunu inşa ederken hangi araçları ve güçleri ne şekilde kullandığını göstermesi bakımından önemlidir (öyle ki kitabın yayınlanmasından cesaret alan diğer ekonomik tetikçilerde benzer itiraflarda bulunmuşlardır). Yazarın itiraflarından ve tespitlerinden yola çıkarak ABD'nin üç gücü zamanında ve etkin bir biçimde kullanarak küresel imparatorluğunu nasıl kurduğunu görmekteyiz. Bu güçlerden birincisi ekonomik güçtür. Ekonomik gücün benzer işlevlere sahip farklı kurumları dünyanın farklı coğrafyalarındaki benzer faaliyetleri imparatorluğun çarklarının durmadan çalışmasını sağlamaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan ülkelerin inşa edilmesi ve geri kalmış ülkelerin/bölgelerin kalkındırılması için finans problemini çözecek IMF, Dünya Bankası, vb. kurumlar oluşturulmuştur. Daha sonra hangi ülkelerin kalkındırılacağı tespit edilmiştir. Yani geri kalmış herhangi bir ülke için kalkınma programı uygulamak yerine potansiyel kaynaklara sahip hedef ülkeler bu programlara dahil edilmişlerdir. Kalkındırılacak hedef ülkelerin stratejik konumu (Panama Kanalı, Kolombiya), önemli yeraltı (Suudi Arabistan, İran, Venezuela) ve yer üstü kaynaklara (Ekvator, Endonezya) sahip olması ABD'nin kalkınma programları hazırlamak için aradığı temel özelliklerdir. Hedef ülkeler belirlendikten sonra o ülkenin ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayacak fizibilite çalışması yürüten danışmanlık firmaları o

*İletişim yazarı: F. Altuğ, e-posta: altugxtr@hotmail.com

² Türk Dil Kurumu'na göre itiraf kelimesi "başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme" anlamına gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>, 20.07.2017).

Geliş Tarihi: 20.08.2017

Basıma Uygun Tarihi: 18.11.2017

ülkelere gönderilerek gerekli çalışmaları yapmaktadırlar. Buradan itibaren NSA (Ulusal Güvenlik Birimi) tarafından yetiştirilmiş ve ABD devleti ile resmi ilişkisi hiçbir zaman ispatlanamayacak ancak resmi olarak bağımsız firmalarda çalışan ekonomik tetikçiler³ devreye girmektedir. Ekonomik tetikçiler fizibilite çalışmalarını firmalarının ve ABD'nin çıkarlarına göre manipüle etmektedirler ve manipüle etmeleri istenmektedir. Bu manipülasyon sayesinde alt ve üst yapı hizmeti alacak olan hedef ülkeler çoğunluğu ABD menşeli firmaları finanse etmek için yöneticilerinin ABD tarafından belirlediği IMF ve Dünya Bankası'nın kapısını çalacaklardır. Böylece manipüle edilerek normalden birkaç kat daha fazla ihtiyaç tespiti ile hedef ülkeler almadıkları ya da almayacakları hizmetin bedelini geniş zaman dilimine yayılmış yüksek faizli ve hiçbir zaman vadesi gelmeyen borçlarla köleleştirilmektedirler. Kalkınma ve refah adı altında sömürülen hedef ülkelerin idarecileri ise gerek ABD firmaları gerekse devleti ile yakın ilişkide olan kişilerden oluşmaktadır. Lakin bu kişiler ABD çıkarları ve politikaları ile ters düşerse ikinci aşamaya geçilmekte ve politik güç devreye sokulmaktadır.

ABD ile ters düşen hedef ülkenin yöneticileri önce rüşvet ile itaat altına alınmaya çalışılmakta, şayet bu başarılı olmazsa o idareciler başta medya gücü ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla kamuoyu nezdinde itibarsızlaştırılmaktadırlar. Kısaca alınan hedef ülke hükümetleri diz çökmediği takdirde yazarın "çakallar" olarak nitelendirdiği CIA devreye girmektedir. CIA, İran ve Mısır örneklerinde olduğu gibi ya dolaylı olarak (askeri ya da siyasi darbelerle) ya da hiçbir zaman ispatlanması mümkün olmayan Panama ve Ekvator liderlerinin kopya kazalarla ölmeleri/öldürülmeleri gibi faaliyetler ile görevini yerine getirmektedir. Böylece hedef ülkenin sorun yaratan yöneticileri devre dışı kalır ve onların yerine ABD ile iyi geçinen kukla yönetimler gelir (1953'te İran'da Musaddık'ın devrilmesi ve Şah Rıza Pahlevi'nin göreve gelmesi). Fakat bu aşamada da CIA başarısız olur ve ABD'nin istediği olmazsa üçüncü güç ve son çare olan askeri güç devreye girer.

ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde edindiği bir kazanımın sonucu olarak diz çökmeyen hedef ülke önce yalnızlaştırılır. Yani o ülkenin bölgesel ve küresel ittifakları çözülmeye çalışılır. Bunun için ise Irak örneğinde olduğu gibi o ülkenin küresel bir tehdit olduğu sav'ı ortaya atılır ve bu sav çoğu uydurma olan düzmece rapor ve sözde delillerle desteklenir. Hedef ülkenin müttefikleri bu delillerle ikna edilir (ya da kandırılır) ve o ülke kamuoyu karşısında yalnızlaştırılır. Sonuçta hedef ülke askeri müdahaleye hazır hale getirilir ve işgal başlar. Hedef ülkedeki yönetim devrilir, yerine Irak ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi uyumlu yöneticiler getirilir. Geride ise savaş, yıkım, ölüm ve mülteciler bırakılır. ABD firmaları yıkımların imarı için sıraya girerken ordu işgal ettiği toprakları tekrar ekonomik tetikçilere bırakır.

Görüldüğü gibi yazarın itirafları aslında içinde yaşadığımız dünyada küresel ekonomik sistemin işleyişinin hiç te görüldüğü gibi ahlaki olmadığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelere sözde kendi yarattıkları demokrasi, refah, kalkınma ve evrensel değerleri taşımak adına ahlak dışı her yolu deneyen gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler, bunu tek bir amaç için yapmaktadırlar. Bu temel amaç ise kendi insanların mevcut refah düzeylerini korumaktır. Kendi insanların refah seviyelerini korurken bunu diğerlerinin kan, gözyaşı ve alın terleri üzerinden yapmaktadırlar. Fakat yazarın da belirttiği gibi kendi insanların önemli bir kısmı bunun farkında değildirler. Serinin bu ilk kitabı New York Times'ın en çok satanlar listesinde 25 hafta kalarak ve 500.000'den fazla satarak bu farkındalığı yaratmada önemli bir başarı sağlamıştır.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler yazarın kendi iç dünyasındaki değişimlere veya dönüşümlere, sorgulama dönemlerine bağlı olarak tarihsel dönemlerden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içinde alt bölümlerden oluşmaktadır. Alt bölümlerde yazar yukarıda belirttiğimiz ekonomik, politik ve askeri güçlerin kullanılma biçimlerini sunmaktadır. Birinci bölümde çocukluk ve gençlik

³ Birçok ülkeyi trilyonlarca dolar dolandıran yüksek ücretli profesyoneller.

yıllarından kısa kesitler veren yazar, üniversiteyi bitirdikten sonra NSA ile nasıl bağlantı kurduğunu veya NSA'nın onunla nasıl bağlantı kurduğunu ifade etmektedir. Yazar, NSA tarafından bir takım testlere tabi tutulmuştur. Bu testlerde yazarın güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkartılmıştır. Gerekliğinde NSA bunları bir zaaf olarak değerlendirmiş ve süreç içerisinde ekonomik tetikçileri yönlendirmiştir. Bu zaaf sayesinde kontrol altında tutulan Perkins (ve diğer ekonomik tetikçiler) mesleğinin ilk yıllarında uluslararası bir firma adına çeşitli bölgelerde ve mevkilerde görev almış, mesleki deneyimini artırmıştır. 1963-1971 yılları arasında kapsayan bu dönem yazar için çıraklık yıllarıdır. Çıraklık yıllarında küresel imparatorluğa layıkıyla hizmet eden yazar maddi ve manevi olarak üst seviyede tatmin edilmiştir.

İkinci bölümde, yazar, kalkınma programlarının hazırlanması için fizibilite çalışmaları ile ilgili faaliyette bulunduğu ülkelerde zenginlik ve yoksulluk arasındaki farklarla yüzleşmektedir. O ülkelerin kenar mahallelerinde yaptığı gözlemler yazarın iç dünyasına dönmesine, kendi ve ülkesiyle hesaplaşmasının başlamasına neden olmaktadır. Özellikle Usame Bin Ladin ve Suudi Arabistan ile ilgili tespitleri oldukça çarpıcıdır. Bu bölümde anlatılanlar, ABD'nin çıkarları için kişileri ve ülkeleri nasıl kullandığını ve yönlendirdiğini, vakti gelince onları nasıl düşman ilan ettiğinin apaçık bir delili niteliğindedir. Bu bölümde yazar kendisinin ekonomik tetikçi ya da küresel imparatorluğun kravatlı ordusunun bir üyesi olduğunu fark etmekte ve iç hesaplaşmaya yapmaktadır.

Üçüncü bölüm yazarın kendisiyle yüzleşmesini tamamladığı, vicdan azabı çektiği ve geçmişte alet olduğu suçları telafi etme girişimlerinin başladığı bölümdür. Yazar hayatının bu bölümünde yıllarca çalıştığı firmadan ayrılarak kendi firmasını kurmuştur. Fakat bu hamle bile onu geçmişinden kurtaramamış, çeşitli vesileler ile tetikçiliğe devam etmiştir. Diğer taraftan organize ettiği turlar ile Amerikalıların tropik bölgedeki yaşam tarzlarını görmelerini, uluslararası firmaların doğa katliamları ile yerel halkın yaşam biçimlerini ve değerlerini nasıl alt üst ettiğini gösterme girişimlerinde bulunmuştur. Bu sayede hem vicdan azabını hafifletmiş (kendince) hem de bir farkındalık oluşturmuştur. İtirafı ile ilgili bir kitap yazmayı düşünse de gelen tehditler, uyarılar ve hatta rüşvetler karşısında bu düşüncesinden vazgeçirilmiştir.

Son bölümde ise ispatı oldukça zor olan gerçekler üzerinde durulmaktadır. Ekvator ve Panama devlet başkanlarının birbirlerine çok benzeyen kazalarda ölmeleri/öldürülmeleri, ABD'nin Panama ve Irak'ı işgali bunlardan bazılarıdır. Bu bölümün en dikkat çeken alt bölümü ise 11 Eylül saldırıları ile ilgilidir. Yazar 11 Eylül saldırıları ile ilgili düşüncelerini alışılmışın dışına çıkarak sonuçtan sebebe değil, sebepten sonuca giderek farklı bir bakış açısı ile sunmaktadır. 11 Eylül saldırılarının aslında ABD'nin 1950'lerden sonra izlediği politikaların bir sonucu olduğu yargısına ulaşmaktadır.

Yazarın itiraf ve tespitlerinde ilişkili olduğu kurum ve kişilere çok fazla değinmemesi kimileri⁴ tarafından bu itirafın mesnetsiz ve delilden yoksun olduğu şeklinde eleştirilmesine neden olmuştur. Bu eleştiriler karşısında "*Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı 2-3 ve 4*" yayınlanmış ve bu kitaplarda ilk kitapta anlatılanlar daha derinlemesine işlenmiştir. Ayrıca adı geçen kitap ve kitaplar zaten bir itiraf niteliğinde olduğu için, itirafın delil ve ispata ihtiyacı olmadığı kanaatindeyim. Bu nedenle "*Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı*" serisinin bu ilk kitabı küresel sistemin derinliklerinde meydana gelen ekonomik, politik ve askeri işleyişi göstermesi ve yıllar önce alınan kararların ve yapılan faaliyetlerin yıllar sonra karşımıza nasıl çıktığını göstermesi bakımından okunması ve değerlendirilmesi gereken bir kitap olarak okuyuculara sunulmaktadır.

Referanslar

Sönmez, S. (1998). *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye*. (2. Baskı). Ankara: İmge.

⁴Bknz. MacKenzie, DW., (2006), Confessions of an economic hit man, American Journal of Economics and Sociology, 65/2, 469-472.